

Księgozbiór domowy Józefa Przyborowskiego (1823-1896)

Wstęp

Nikogo nie trzeba przekonywać, że dokumenty biblioteczne, w tym zwłaszcza książki, są szczególnie przydatne dla badacza w jego pracy naukowej. Czytanie jest integralną częścią i nieodłącznym atrybutem głównie ich życia. Parafrazując słynne zawołanie kartezjańskie, można powiedzieć, że dla badacza jest uzasadnione następujące: czytam, więc jestem. Tłumaczy ono genezę ich wiedzy, odpowiada na pytanie, czym jest źródło naukowe.

Józef Przyborowski urodził się 7 marca 1823 r. w Gałęzowie (dziś Gałęzewo) - we Wrześnińskim, zmarł 13 maja 1896 r. w Warszawie. W latach 1843-1852 studiował filologię i historię na Uniwersytecie Wrocławskim¹. Nabył tu zamiłowania do badań archeologicznych i numizmatycznych, także literaturoznawczych i językoznawczych². Musiał w czasie studiów odbywać obowiązkową służbę wojskową, dlatego tak długo trwały studia (10 lat).

W okresie 1852-54 pracował w gimnazjum w Trzesznie, zaś 1854-62 w Gimnazjum Marii Magdaleny i Archiwum Grodzkim w Poznaniu³. W 1857 r. ukazała się jego pierwsza obszerniejsza praca naukowa pt. "Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego"⁴. W czasie pobytu w Poznaniu nawiązał bliskie kontakty z archiwistą Józefem Lekszyckim, wydawcą Mieczysławem Leitgeberem, profesorem Józefem Szafarkiewiczem, Bolesławem Erzepkim. Należał do aktywnych członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Od 1863 r. rozpoczął pracę jako profesor w Szkole Głównej w Warszawie. Wykładał język polski⁵. Jego studentami byli m.in. Jan Baudouin de Courtenay, Bronisław Chlebowski, Piotr Chmielewski, Adolf Dygański, Henryk Sienkiewicz i Aleksander Świętochowski.

Gdy Szkoła Główna została w 1869 r. przemianowana na uniwersytet

rosyjski, J. Przyborowski zrezygnował z prowadzenia kursu gramatyki języka ojczystego, gdyż władze zaborcze wymagały, by to czynił w języku rosyjskim, a nie chciał się tej decyzji poddać. Do 1887 r. prowadził jeszcze lektorat języka niemieckiego.

W latach 1874-1882 był redaktorem "*Wiadomości Archeologicznych*" - najstarszego czasopisma poświęconego tej nauce w Polsce⁶.

Był dyrektorem Biblioteki Głównej równoległe do funkcji wykładowcy języka polskiego. Przyczynił się walcie do jej powiększenia zbiorami po zamkniętych klasztorach. W chwili przemianowania jej na uniwersytecką (1871) został zwolniony z zajmowanego stanowiska.

W 1872 r. Tomasz Zamojski zatrudnił J. Przyborowskiego w Bibliotece Ordynacji. Uporządkował alfabetycznie jej zbiory książkowe, dział rękopisów i inkunabułów⁷. Uratował wiele druków zniszczonych. Angażował do tej pracy nawet swe córki: Urszulę i Kazimierę⁸. Sam pomagał Bankowi Polskiemu w reorganizacji jego biblioteki⁹.

W 1895 r. wyznaczony przez księcia Radziwiłła - prezesa Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności na instruktora i wizytatora bezpłatnych czyteln¹⁰.

Obok praktycznych osiągnięć w bibliotekarstwie J. Przyborowski posiadał na swoim koncie także liczne prace naukowe dotyczące bibliotekarstwa i bibliografii¹¹.

Analizę księgozbioru domowego Józefa Przyborowskiego umożliwiła mi dokumentacja zgromadzona w dziale rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu¹². Znajduje się w nim rękopiśmienny katalog, sporządzony po śmierci właściciela przez jego córkę, Kazimierę Grodzicką w 1900 r. na podstawie istniejącego już katalogu kartkowego. Zakupił go wraz z całym księgozbiorem J. Michalski od Antykwni Warszawskiego w 1913 r. Przypuszcza się, że następnie go otrzymał Ludwik Bernacki dla Ossolineum. Tytuł jego brzmi: "*Katalog księgozbioru ś. p. Józefa Przyborowskiego*", a nad nim u góry pierwszej strony figuruje pieczętka: "Antykwnia Warszawska, Włodzimierska N° 4, m. 2"¹³.

Katalog liczy 478 stron. Od 432 strony figurują dokonane inną ręką zapisy 21 pozycji z wysokimi liczbami porządkowymi i nie kolejno. Poprzedza je adnotacja: "przybyło". Łącznie zapisano w katalogu 2572 pozycje, "w tym kilka ręcznych kopii druków i wiele faksymilowanych".

Katalog sporządzony został w układzie alfabetycznym. Opis dzieła

zawiera następujące elementy: nazwisko i imię autora, tytuł, niejednokrotnie tłumacz i wydawca, liczba tomów, miejsce i rok wydania, strony i informacja o rodzaju oprawy. Nieraz opis jest skrócony (tylko nazwisko autora, tytuł, rok i miejsce wydania). Niejednokrotnie występują w katalogu odsyłacze ogólne kierujące do pełnego opisu za pomocą skrótu "ob.". Można spotkać zakreślenia i uwagi sprzedaży Ostrowskiemu i Osslineum.

Analiza formalna księgozbioru

Statystyczny obraz księgozbioru Józefa Przyborowskiego przedstawiał się niezbyt imponująco w porównaniu ze zbiorami domowymi gromadzonymi wówczas przez wielu ziemian i przedstawicieli inteligencji, a złożonymi nieraz z kilkunastu i więcej tysięcy tomów¹⁴. Interesująca nas kolekcja liczyła 2572 pozycje. Przeważały książki (do 95 %).

A oto jak się przedstawiały proporcje między pozycjami tego księgozbioru w zależności od języka. Najwięcej było książek w języku polskim, bo aż 1777, co stanowiło 69,2 % całości. Na drugim miejscu znalazły się pozycje w języku łacińskim. Było ich 306 (11,9 %).

Na trzecim niemieckojęzyczne - 298 (11,6 %), na czwartym - rosyjskojęzyczne - 85 (3,3 %), na piątym francuskojęzyczne - 65 (2,5%), na szóstym czeskojęzyczne - 36 (1,4 %). Można było znaleźć jeszcze pojedyncze egzemplarze w języku angielskim, litewskim, serbskim, szwedzkim i włoskim. Świadczy to o różnorodności językowej księgozbioru.

A tak się przedstawiała struktura topograficzna księgozbioru. W oparciu o "*Katalog ś. p. J. Przyborowskiego*", sporządzony przez jego córkę, Kazimierę Grodzicką, jest możliwa analiza topograficzna w odniesieniu do 2150 pozycji opatrzonych miejscem i rokiem wydania (inne są pozbawione tych informacji, dlatego też niemożliwe było ich uwzględnienie). Najwięcej książek znajdujących się w interesującej nas tutaj kolekcji zostało wydanych w Warszawie - 615, co stanowi 28,6 % całości. Na drugim miejscu znalazły się pozycje wydane w Krakowie - 440 (20,5 %), na trzecim - w Poznaniu - 195 (9,1 %), na czwartym - w Lipsku - 112 (5,2 %), na piątym - we Lwowie i Wilnie - 91 i 92 (po 4,3 %), na szóstym - w Paryżu - 40 (1,9 %), na dziewiątym - w Pradze - 25 (1,2 %). Można było znaleźć

jeszcze pozycje wydane w takich miastach, jak Gotha, Lublin, Frankfurt n/M, Halle, Toruń, Drezno i in.

Ponad jedną czwartą kolekcji nas tu interesującej stanowiły stare druki. Jednakże przeważają wśród nich druki z XVIII w. Najwięcej tego typu publikacji (110) wyszło w Krakowie i w wydawnictwach: Jana Hallera, Floriana Unglera, Hieronima Wietora, Marka Scharffenberga, Marcina i Jakuba Siebeneycherów i in. Znalazły się wśród nich pierwsze wydania Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego. Druki XVIII-wieczne, zawarte w zbiorach tu omawianych, wydane zostały przeważnie w Warszawie - w firmach Michała Grölla, Piotra Dufoura, Wawrzyńca Mitzlera de Kolof, drukarni pijarskiej i nadwornej.

Pozycje z XIX wieku stanowiły największy zbiór w księgozbiorze Józefa Przyborowskiego (prawie 75 %) i wydane zostały przeważnie w Warszawie przez firmy wydawnicze Antoniego Gałęzowskiego, Natan Glücksberga i Tadeusza Mostowskiego.

Najwięcej druków zagranicznych, posiadanych przez Przyborowskiego, pochodziło z oficyn lipskich (110). Reprezentowane były firmy wydawniczo-księgarskie: Brochhausa i Philipp Reclam Verlag.

Druki zawarte w omawianej tu kolekcji mają w adresach wydawniczych wymieniane nazwy aż 41 miast polskich, 53 niemieckich, 6 francuskich, 5 rosyjskich, 4 austro-węgierskich, 4 włoskich, także angielskich, duńskich, szwedzkich, szwajcarskich.

Analizę typograficzną można przeprowadzić tylko w odniesieniu do 294 pozycji, gdyż Kazimiera Grodzicka, sporządzając "*Katalog księgozbioru ś. p. J. Przyborowskiego*", uwzględniła w ich spisie także informacje dotyczące nazw oficyn wydawniczych. Aż 64 firmy wydawnicze opublikowały owe 294 pozycje. 69 druków XVI - wiecznych znajdujących się w kolekcji tu omawianej wydanych zostało przez firmy krakowskie: Łazarza Andryśowicza, Jana Hallera, Jana Januszowskiego, Marka Scharffenberga, Siebeneycherów, Floriana Unglera, Hieronima Wietora, Barbary Wietorowej i Macieja Wirzbięty, firmę poznańską Jana Wolraba i toruńską Melchiora Nehringa.

Sześćdziesiąt druków XVII - wiecznych pochodzi od wydawców krakowskich: Franciszka Cezarego, Drukarni Akademickiej, Marcina Filipowskiego, Jana Januszowskiego, Łukasza Kurpisa, Mikołaja Leba, Andrzeja Piotrkowczyka, Krzysztofa Schedla, Bazylego Skalskiego, następnie warszawskich: Drukarni Pijarskiej, Piotra Elerta i Karola

Ferdynanda Schreibera, toruńskiej: Jana Chrystiana Laurera, rakowskiej: Sebastiana Sternackiego, częstochowskiej: Drukarni Jasnej Góry, lubelskiej: Anny Konradowej i holenderskiej (Amsterdam): Bonawentury Elzewira.

Sto dwadzieścia cztery druki XVIII - wieczne opublikowane zostały przez warszawskie oficyny wydawnicze: Drukarnię Nadworną, Drukarnię Pijarską, Drukarnię Wolną, Piotra Dufoura, Natana Glücksberga, Michała Grölla, Wawrzyńca Mitzlera, krakowskie: Drukarnię Akademicką, Ignacego Grebla, Jana Maja, poznańską: Jana Rossowskiego, supraślską - Drukarnię Bazylianów, lwowską - Drukarnię św. Trójcy, lubelską - Drukarnię Trynitarzy Cel. Societatis Jesu, wileńskie - Drukarnię Akademicką i Drukarnię Pijarską.

Wreszcie 42 druki XIX - wieczne pochodzą z takich firm wydawniczych, jak warszawskie: Drukarnia Pijarska, Antoniego Gałęzowskiego, Tadeusza Mostowskiego i Jerzego Ragoczego, krakowskie: Drukarnia Akademii Umiejętności, Jana Maja i Józefa Małeckiego, poznańskie: Biblioteki Kórnickiej i Walentego Stefańskiego, plocka - Collegium Societatis Jesu, wileńskie: Drukarnia Misjonarzy i Józefa Zawadzkiego, lipska - Reclam Verlag.

Charakterystyka treściowa księgozbioru Literatura

Na całość księgozbioru J.Przyborowskiego składają się pozycje literackie łącznie z opracowaniami ich dotyczącymi i niebeletrystyczne. Tych pierwszych jest 900, co stanowi 35,1 % interesującej nas kolekcji (tabela).

Skromnie była reprezentowana w niej polska literatura średniowieczna. Znalazło się dzieło o charakterze apokryficznym pt. "*Żywot Panu Jezu Krysta*", napisane przez B.Opcia w latach 1515-1517 na polecenie Elżbiety Jagiellonki i wydane w oficynie Hieronima Wietora w 1522 roku. Egzemplarz tego dzieła, zawarty w zbiorach nas tu interesujących, pochodził z 1731 r.¹⁵ Utrzymuje się, że jest to najstarsza zachowana w całości książka w języku polskim¹⁶. Spośród omówień znalazły się prace Lucjana Malinowskiego¹⁷, A.Kaliny¹⁸ i J.Rymarkiewicza¹⁹, dotyczące zabytków średniowiecznego piśmiennictwa polskiego, także Aleksandra Brücknera²⁰ - odnoszące się do kazań średniowiecznych i poezji łacińskiej.

Dwie pozycje związane z literaturą germańską - eposy rycerskie: "*Pieśń o Nibelungach*"²¹ i "*Historia piękna i krotochwilna o cesarzu Ottonie rzymskim i o małżonce jego*"²² także posiadał J. Przyborowski.

Z zakresu literatury renesansowej znalazły się w omawianej tu kolekcji zbiory pieśni Andrzeja Krzyckiego²³, Pawła z Krosna i jego ucznia Jana z Wiślicy, także wiersze Klemensa Janickiego i Andrzeja Trzecieckiego oraz publikacje Jana Dantyszka. Literatura polityczna, obficie wydawana w okresie renesansu, reprezentowana była dziełami Stanisława Orzechowskiego²⁴ i Krzysztofa Warszawickiego²⁵. Spotyka się także dzieła Mikołaja Reja, jak: "*Psalmy Dawida*", "*Żywot Józefa z pokolenia żydowskiego*", "*Przyczyna gniewu pańskiego*", "*Heynal świata na ranne powstania*", również "*Żywot człowieka poczciwego*", "*Zwierzyńiec*" i "*Krótką rozprawa między Panem, Wójtem a Plebanem*".

Szczególnie obficie zgromadzone były w zbiorach J. Przyborowskiego utwory Jana Kochanowskiego. Zapewne dlatego, gdyż właściciel tej kolekcji interesował się twórczością tego poety i darzył ogromną sympatią. Spotyka się w jego księgozbiornie następujące dzieła poety: "*Psalterz*" aż w dziewięciu egzemplarzach, "*Fragmenta albo Pozostałe pisma*" (pieśni i niektóre fraszki), "Zgoda", panegiryki: "*Epithalamium na wesele Radziwilla*", "*Jazda do Moskwy*", także "*Treny*", "*O śmierci Jana Tarnowskiego*" i in. Ponadto znalazł się szereg zbiorowych wydań dzieł J. Kochanowskiego.

Jeśli chodzi o dorobek następnego wielkiego poety renesansowego - Mikołaja Sępa Sarzyńskiego, to J. Przyborowski dysponował tylko jednym jego wierszem lirycznym - "*Rytmy albo Wierszami polskimi*" z lat 1568-1581, wydany w 1601 r.

Błazeńską literaturę reprezentowało w księgozbiornie tu omawianym pierwsze wydanie fragmentów "*Rozmów, które miał Król Salomon Mądry z Marcholtem grubym a sprośnym*"²⁶. Jest to wersja starego podania żydowskiego o dialogu króla Salomona z jego krewnym o sprawach religijnych. Znalazł się w tym zbiorze także "*Sowizzał krotofilny y śmieszny*"²⁷.

Spośród dzieł innych pisarzy renesansowych znalazły się w kolekcji nas tu interesującej takie, jak "*Dworzanin*" (w 2 egz.), "*Droga do zupełnej wolności*" i "*Dzieje w Koronie Polskiej od r. 1538 do 1572*" Łukasza Górnickiego, "*Worek Judaszów*" i "*Flis*" Sebastiana Klonowica, "*Castus Joseph*" i "*Sielanki*" (w 3 egz.) Szymona Szymonowicza.

Z obcej literatury J.Przyborowski dysponował pracą Erazma z Rotterdamu "*Adagierum collectanea*", zawierającą około 600 przysłów łacińskich, dwiema epopiejami - arcydziełami: "*Orlandem szalonym*" Lodovica Ariosta i "*Jerozolimą wyzwoloną*" Torquata Tassa - w wersji oryginalnej i w przekładzie Piotra Kochanowskiego.

O charakterze ogólnym była praca filologa - znawcy polskiej literatury i kultury XVI w., Kazimierza Morawskiego "Z dziejów Odrodzenia w Polsce"²⁸. Szczegółowe prace zawarte w interesującej nas kolekcji odnosiły się do biografii i twórczości Jana Kochanowskiego²⁹, Mikołaja Reja³⁰ i in. pisarzy renesansowych.

Literatura barokowa także gościła w zbiorach uczonego. Znalazły się w nich "*Antypasty małżeńskie*", "*Światowa rozkosz*" i "Historia ucieszna o zacnej królownie Banialuce" Hieronima Morsztyna, "*Rytmy duchowe*" S.Grabowieckiego, "*Hymny, prozy i cantica*" oraz zbiorek "*Poezji*" St. Grochowskiego i "*Wiersze różne*" Karmanowskiego. J.Przyborowski miał także o charakterze mieszczańsko-plebejskim "*Zbiór rytmów*" Kaspra Miaskowskiego. Spośród dzieł innych pisarzy baroku znalazły się w interesującej nas tu kolekcji: "*Poezje*" Jana Andrzeja Morsztyna i dokonane przez tego pisarza tłumaczenia tragedii "*Cid albo Roderik*" Piotra Corneille'a i poematu Marina "*Adone*" (tytuł polski "*Psyche*") i "*Sielanki*" Józefa Bartłomieja i Szymona Zimorowiców, "*Jovialites albo żarty i fraszki rozmaite*" oraz "*Wojna chocimska*" Wacława Potockiego, liryki "*Niepróżnujące próżnowanie*", "*Ogród paniński*" (zbiór epigramatów maryjnych) Wespazjana Kochowskiego, "*Wojna domowa*", poemat "*Władysław IV*", romanse "*Nadobna Paskwalina*", "*Daphnis drzewem bobkowym*" i "*Satyr na twarz Rzeczypospolitej*" S.Twardowskiego, poezje M.K.Sarbiewskiego. Z innych dzieł pisarzy barokowych spotykano "*Uwagi o śmierci niechybnej*" J.Baki, utwory Daniela Bratkowskiego, Jana Gawińskiego, "*Zbiór rytmów*" Elżbiety Drużbackiej.

Z literatury obcej J.Przyborowski posiadał w zbiorach obok "*Cyda*" Piotra Corneille'a, także "*Andromachę*", "*Atalię*", "*Esther*" i "*Pieniaczy*" Jana Racine'a, "*Mściwość*" Edwarda Younga i komedię "*Przeszkoda nieprzewidziana*" E.Destouches'a, wzorowaną na twórczości Moliera.

Literatura oświeceniowa była reprezentowana w omawianych tutaj zbiorach obficie następującymi dziełami najwybitniejszego z pisarzy polskich XVIII w. - Ignacego Krasickiego: "*Myszeida*", "*Monachomachia*", "*Antymonachomachia*", "*Bajki i przypowieści*", "*Mikołaja*

Doświadczyńskiego przypadku", *"Pan Podstoli"* i in. - razem 25 egzemplarzy w 17 tytułach, w tym 10-tomowa edycja *"Dzieł"*, wydrukowana w Lipsku 1834-35. Spośród dzieł innych pisarzy oświeceniowych spotykano: wiersz *"Do bizuna"* Adama Naruszewicza, komedię wierszowaną *"Syn marnotrawny"*, *"Pisma rozmaite wierszem"* i *"Poezje"* Stanisława Trembeckiego, komedię *"Zabobonnik"* Franciszka Zabłockiego.

J. Przyborowski posiadał w swych zbiorach *"Bajki"*, *"Carmina"*, *"Erotyki"* i *"Poezje"* poety - reprezentanta sentymentalizmu Franciszka Dionizego Książczaka, także cztery edycje (niekompletne) jego *"Zabawek wierszem i prozą"* oraz komedię *"Czynsz"* (o obronie chłopów).

Jeśli chodzi o literaturę Sejmu Wielkiego i Powstania Kościuszkowskiego (1787-1794), znalazły się w kolekcji nas tu interesującej takie utwory, jak *"Przestrogi dla Polski"*, *"Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego"* Stanisława Staszica, *"O ustanowieniu i upadku konstytucji polskiej 3 maja 1791"*, *"Listy Anonima"* i *"Ostatnia przestroga dla Polski"* Hugona Kołłątaja, *"Rzepicha, matka królów, żona Piasta"*, *"Jarosza Kutasińskiego uwagi nad stanem nieszlacheckim"*, *"O bezkrólewicach w Polsce"* i *"Gaworek herbu Rawicz, wojewoda sandomierski"* Franciszka Salezego Jezierskiego. Można spotkać dzieła innych pisarzy okresu stanisławowskiego takich, jak: Stanisław August, Adam Kazimierz Czartoryski, Stanisław Jabłonowski, Józef Wybicki, Kajetan Koźmian, Hieronim Juszyński, Ludwik Osiński i inni.

Spośród dzieł obcych pisarzy oświeceniowych były obecne w zbiorach uczonego tylko *"Emile ou l'education"* i *"Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes"* Jana Jakuba Rousseau'a, tragedie *"Zaira"* i *"Meropa"* Woltera, *"Frithiofs - saga"* Esaiasa Tegnéra (literatura szwedzka).

Opracowania dotyczące literatury oświeceniowej, zawarte w kolekcji nas tu interesującej, traktują o różnych aspektach twórczości pisarzy³¹.

Preromantyzm i romantyzm znalazły swe odbicie w takich utworach zawartych w zbiorach uczonego, jak: dramat *"Barbara Radziwiłłówna"* Alojzego Felińskiego, sielanka *"Wiesław"* (3 wydania) Kazimierza Brodzińskiego, romans listowny *"Julia i Adolf"* Ludwika Kropińskiego, powieść historyczna *"Dwaj panowie Sieciechowie"* Juliana Ursyna Niemcewicza, *"O literaturze polskiej w wieku XIX"* Maurycego Mochnackiego, rosyjska wersja *"Pana Tadeusza"*, tom pierwszy francuskiej edycji dzieł Adama Mickiewicza, zawierający *"Księgę narodu"*

i pielgrzymstwa polskiego", "Konrada Wallenroda", "Dziady" i "Grażynę". W kolekcji nas tu interesującej znalazły się dzieła wieszczka także w języku polskim: "Do Joachima Lelewela", ballada "Ucieczka", zbiór sonet.

Spośród utworów innych pisarzy okresu romantyzmu J. Przyborowski posiadał następujące: powieść poetycka "Zamek kaniowski", "Król zamczyska" i "Dziennik podróży do Tatarów" Seweryna Goszczyńskiego, "Maria" Antoniego Malczewskiego, "Przed śniadaniem" Aleksandra Fredry, poezje Józefa Bogdana Zaleskiego³², "Irydion", "Niedokończony poemat" i "Psalmy przyszłości" Zygmunta Krasińskiego, "Do autora trzech psalmów" Juliusza Słowackiego, "Pieśń o domu naszym" i "Pieśń o ziemi naszej" Wincentego Pola, zbiór poezji Mieczysława Romanowskiego³³, poemat "Sępy" i "Samobójca" Gustawa Zielińskiego, legenda "Cesarz" i wiersz "Święta Zofia" Teofila Lenartowicza, dwa egzemplarze 6 - tomowego zbioru utworów "Gawędy i rymy ulotne", poemat historyczny "Margier" i dramat "Zofia. Księżniczka slucka" Ludwika Kondratowicza (Wł. Syrokomli) i prace Józefa Ignacego Kraszewskiego z zakresu krytyki literackiej³⁴.

J. Przyborowski miał w swoich zbiorach także utwory mniej znanych pisarzy, np. "Powieść Jadama" Adama Gorczyńskiego, "Wieczory pielgrzymy" Stefana Witwickiego i inne.

Z obcej literatury romantycznej gościły w zbiorach uczonego: "Korsarz", "Niebo i ziemia" oraz "Pięć poematów" George'a Byrona, "La belle sorcière de Glasllyn" Waltera Scotta, "Herman und Dorothea" i polska wersja "Lisa Mikińi" Johanna Goethego, w wersji oryginalnej utwory Fryderyka Schillera: "Bratanek jako wuj", "Dziewica Orleańska", "Narzeczoną z Messyny" i zbiór dzieł tłumaczonych na język rosyjski.

Spośród źródeł odnoszących się do epoki romantyzmu J. Przyborowski posiadał dwa listy Zygmunta Krasińskiego i dwie mowy pogrzebowe. Opracowań było 20. Najwięcej ich dotyczyło życia i twórczości Adama Mickiewicza. Należały do nich m.in.: wydana w języku hebrajskim praca A.R. Brandesa "Adam Mickiewicz, o jego życiu, pismach i stosunku do Żydów", publikacja T. Wierzbickiego "Mickiewicz w Wilnie i Kownie 1815-1824", prace A. Bądzkiewicza, J.H. Kallenbacha i Władysława Nehringa. Niektóre zostały poświęcone Kazimierzowi Brodzińskiemu, Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, Juliuszowi Słowackiemu i Zygmuntowi Krasińskiemu. Jest także publikacja o Fryderyku Schillerze: "Biographie Schillers und Anleitung zur Critic seiner Werke"³⁵.

Z kręgu greckiej literatury antycznej J.Przyborowski posiadał takie najstarsze dzieła, jak: "*Odyseia*" (3 egzemplarze) Homera, zbiór pieśni Hezjoda, "*Pieśni*" Pindara i cztery osiemnastowieczne egzemplarze "*Bajek*" Ezopa. Literatura klasyczna (V i VI w. p.n.e.) była reprezentowana w zbiorach uczonego przez tragedie Sofoklesa: "*Ajas*", "*Antygona*", "*Edyp w Kolonos*", "*Elektra*", "*Filoktet*", "*Król Edyp*" i "*Trachinki*", także przez dzieła: "*Ofiarnice*" Ajschylosa, "*Andromacha*", "*Hekabe*", "*Helena*", "*Heraklidy*" i "*Medea*" Eurypidesa, "*Chmury*" Arystofanesa. Obok poezji i sztuk dramatycznych także proza grecka gościła w księgozbiornie J.Przyborowskiego. Były to: dziewięć prac Platona, niemieckojęzyczne wydanie "*Charakterów*" Teofrasta, dwa dzieła Ksenofonta - ucznia Sokratesa: "*O gospodarstwie*" i "*Anabaza*" (o powrocie wojsk greckich spod Kunaksy) i 6 egzemplarzy mów Demostenesa.

Z okresu hellenistycznego i rzymskiego historii literatury greckiej nie było żadnego utworu w zbiorach nas tutaj interesujących.

Rzymska literatura reprezentowana była w omawianej tu kolekcji także dość bogato. Z jej okresu początkowego pochodziły znajdujące się w niej tłumaczone przez J.Wolframa i wydane 1873 r. w Poznaniu komedie Plauta, także komedie Terencjusza Publiusza Afera, opublikowane w oryginale w Lipsku w 1829 r. Uczony miał dzieła Gajusza Juliusza Cezara: "*Commentarii de bello civili*" (Sulzbach 1827) i "*Commentarii de bello Gallico*" (Berlin 1855), również wybitnego prozaika rzymskiego Marka Tulliusza Cyncera: "*O powinnościach wszech stanów ludzi*", tłumaczone przez St. Koszutkiego na język polski i wydane w 1875 roku.

Z twórczości literackiej okresu augustowskiego (30 p.n.e. - 14 n.e.), zwanego "złotym wiekiem" poezji rzymskiej, znalazły się w zbiorach tu omawianych: "*Aeneida to jest o Aeneaszu Trojańskim*" (Kraków 1590) i "*Georgicorum albo Ziemiaństwo*" (1614) Wergiliusza, 6 egzemplarzy "*Przemian*" Owidiusza Nasona - w wersjach: łacińskiej, polskiej, niemieckiej, polsko-niemieckiej i wydanych w XVII i XVIII w., również dzieła Horacego: "*Poemata*" (Cracoviae 1522), "*Satyry rzymskie*" (Wilno 1784) i "*De arte poetica*" (Warszawa 1779).

Reprezentowani byli w omawianej tu kolekcji pisarze z cesarskiego okresu literatury rzymskiej: satyrycy Juwenalis i Persjusz Aulus Flakkus (dwa wydania "*Satyr*" - jedno w Krakowie w 1847 roku i drugie w Lipsku), pierwszy bajkopisarz rzymski Fedrus ("*Bajki*" wydane w Wilnie 1815 r.), który czerpał inspiracje do swej twórczości od Ezopa, prozaik, poeta i

filozof Seneka Młodszy ("*Tragoediae*" wydane w Patavij b.r., "*O krótkości życia, o życiu szczęśliwym, o opatrności, o pokoju duszy, o stałości mądrego ksiąg pięcioro*" opublikowane w Wilnie 1771 r.). Gościli także epigramatyk z czasów Domicjana - Marcjalis M. Waleriusz ("*Epigramata*" vol. 1-2 z 1804 r.) i najwybitniejszy historyk cesarstwa rzymskiego wieku I, prozaik Publiusz Korneliusz Tacyt ("*Dzieła wszystkie*" wyd. w Warszawie 1783 r.).

W zbiorach uczonego nie zabrakło opracowań dotyczących literatury antycznej. W ich rzędzie znalazły się: "*Commentarii perpetui in classicos romanorum scriptores*" (Gottingae 1803) i "*Delectus epigramatum graecorum*". Szczegółowy charakter miały prace (łącznie 12) odnoszące się do określonych pisarzy greckich i rzymskich. O głównym dziele Homera traktuje opracowanie J. Boscha ("*Über Homer "Ilias"*" wyd. w Züllichau 1788). Jednego z najwybitniejszych tragiczków greckich, Ajschylosa dotyczyła praca C.F. Wunderlicha ("*Observationes criticae in Aeschyli Tragoediae*" opubl. w Getyndze 1819 r.), a Tucydidesa - autora "*Wojny peloponeskiej*" dzieło A. Wuttkego ("*De Thucydide scriptore belli Peloponnensiaci*" wyd. we Wrocławiu). O Ksenofonie mówiła praca J. Spillera ("*Questionum de Xenophontis Historia Graeca Specimen*" opublikowane we Wrocławiu 1843 r.). Horacego dotyczył traktat w języku rosyjskim T. Zengera ("*Kritičeskij komentarij k nekotorym tekstom Goracija*" (Warszawa 1886), Cyserona - 4 opracowania, wśród nich C. Wolffa pt. "*Des Marcus T. Cicero auserlesene Roden*" (Altona 1819).

Historia i nauki pomocnicze

Zbiory historiograficzne wraz z publikacjami dotyczącymi nauk pomocniczych (archeologia, numizmatyka, heraldyka i sfragistyka) zajmowały w kolekcji nas tu interesującej drugie, po literaturze, miejsce pod względem ilości: liczyły 510 pozycji (19,8 całości). Spośród publikacji o charakterze ogólnym znalazły się w niej: "*Handbuch der Geschichte, Geographie und Chronologie*" znanego niemieckiego historyka Golfryda Gabriela Bredova (wyd. w Eutin 1797), atlas historyczny C.E. Rhode'a ("*Historischer Schul - Atlas zur alten, mittlern und neueren Geschichte*" wyd. w Głogowie), pierwsza polska praca o metodologii historii "*Penu historicum*" Szymona Starowolskiego (opublikowana w 1620 r. w Wenecji)

i "*Nauki dające poznać źródła historyczne*" Joachima Lelewela (opublikowane w 1822 w Wilnie).

Pokaźny zbiór w omawianej tu kolekcji stanowiły wszelakiego rodzaju źródła historyczne (prawie 120 pozycji). Znalazły się w niej kroniki: Galla Anonima (wersja łacińska opublikowana w 1824 r. u pijarów w Warszawie i wersja polska w tłumaczeniu Z. Komornickiego wydana w Warszawie w 1873 r.), Wincentego Kadłubka (Kronika polska. Leszno 1872), Jana Długosza ("*Historia Polski*" wyd. w Dobromilu w 1614-1615), tego ostatniego także "*Banderia Prutenorum*" (Kraków 1851) o zdobytych pod Grunwaldem chorągwiach krzyżackich i dwa egzemplarze herbarza "*Insygnia seu clenodia... Regni Poloniae*" (Poznań 1885). J. Przyborowski posiadał również faksymile "*Kroniki polskiej*" Marcina Bielskiego (opublikowanej przez oficynę J. Siebeneichera w 1597 r.), ponadto rozprawę "*Joachima Bielskiego dalszy ciąg kroniki polskiej zawierającej dzieje od 1587 do 1598*" (Warszawa 1851). Do źródeł historycznych, posiadanych przez uczonego, można zaliczyć dzieła takich historyków, jak Adam Naruszewicz (pierwsza próba syntezy dziejów Polski w duchu racjonalizmu oświeceniowego: "*Historia narodu polskiego*" t. 2-7, 1780-1786 i t. 1, 1824), Marcin Kromer, Stanisław Orzechowski, Szymon Starowolski i in., a ponadto "*Acta Tomiciana*", kodeksy dyplomatyczne, dzienniki sejmowe, spisy rodowe i osobowe, pamiętniki, opisy bitew, kościelne dokumenty majątkowe, księgi miejskie, zbiory listów i in.

Jeżeli chodzi o historię Polski, to 120 opracowań jej dotyczących znalazło się w kolekcji uczonego. Spośród nich można było spotkać aż 6 prac Joachima Lelewela: "*Polska, dzieje i rzeczy jej*" (Poznań 1858), popularne opracowanie całości historii "*Dzieje Polski*" (Warszawa 1830), "*Obraz dziejów polskich*" (Poznań 1857), "*Opisanie krajów polskich*" (Poznań 1858), "*Polska odradzająca się, czyli dzieje polskie od r. 1795*" (Bruksela 1843), "*Polska wieków średnich*" w 4 tomach (Poznań 1846-47). Znalazły się w tej kolekcji takie monumentalne dzieła, jak: "*Historii polskiej ksiąg dwanaście*" Józefa Szujskiego, "*Narodowość polska, jej podstawy, rozwój dziejowy, przeobrażenia i zboczenia*" Henryka Schmitta, "*Dzieje narodu polskiego*" (t. 1-2) i "*Dzieje Królestwa Polskiego*" (t. 1-2) Jerzego Samuela Bandtkiego, "*Polska w złotym wieku*" Jędrzeja Moraczewskiego, "*Pierwsze odrodzenie się Polski 1279-1333*" i "*Jadwiga i Jagiello 1374-1413*" Karola Szajnochy i in. Obok tych dzieł J. Przyborowski posiadał wiele innych, które dotyczyły bądź całości ziem polskich, bądź tylko regionów i pojedynczych

miejsowości.

Aż 60 pozycji znajdujących się w księgozbiornie domowym uczonego odnosiło się do historii powszechnej. Szczególnie cenne były w tym zbiorze dzieła greckiego historyka Tukidydesa: "*Historiae bello peloponensico*" (wydanie wittenberskie z 1580 r.) i rzymskiego dziejopisarza Tytusa Liwiusza: "*Ab urbe condita*" (wersja łacińska wydana w Halle 1777 i niemieckie tłumaczenie "*Römische Geschichte*" opublikowane w Stuttgarcie 1828 r.). Inne prace, jakie uczoney posiadał, odnosiły się do historii świata, Europy, poszczególnych krajów, wydarzeń historycznych. Niektóre sięgały do prehistorii.

Prawie 200 dzieł zawartych w zbiorach J. Przyborowskiego dotyczyło nauk pomocniczych. Prym wiodła archeologia. Kolekcja prac odnoszących się do niej liczyła do 100 pozycji. Spośród nich warto tu wymienić takie, jak rozprawa najwybitniejszego w zaborze rosyjskim archeologa - Eustachego Tyszkiewicza pt. "*Rzut oka na źródła archeologii krajowej*" (Wilno 1842), niemieckie dzieło "*Encyklopädie der kassischen Alterthumskunde*" L. Schaaffa (Magdeburg 1837) i inne.

Okolo 80 pozycji zawartych w zbiorach uczonego odnosiło się do numizmatyki. Z ważniejszych prac z tego zakresu warto tu wymienić następujące: "*Numizmatyka krajowa*" w 2 tomach (Warszawa 1839), "*Numismatique de moyen âge*" i "*Notice sur la monnaie de Pologne*" Joachima Lelewela (Paris 1842), "*Szkola numizmatyczna*" Antoniego Ryszarda (Kraków 1893), "*Handbuch der polonischen Münzkunde*" M. Kirmisa (Posen 1892) i "*Mitteilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin. Erstes Heft. O českich monetach 938-1300*" (Berlin 1846).

Licznie były reprezentowane katalogi monet i medali. Do cennych należały takie, jak: "*Samling of svenskt och utländskt Sedlmynt*" Henryka Bukowskiego - uczestnika powstania 1863 r. i znanego powszechnie założyciela w Sztokholmie antykwariatu m.in. numizmatów, także "*Spis medalów polskich*" Feliksa Bentkowskiego (Warszawa 1830).

Z zakresu historii monet znajdowały się w kolekcji tu omawianej znamienite dzieła: "*O monetach i stopie menniczej w Polsce w XII i XV w.*" Franciszka Ksawerego Piekosińskiego (Kraków), "*System monetarny w Polsce*" Tadeusza Korzona (Warszawa 1890). Spośród innych można było spotkać: "*Pieniądze Piastów*" Kazimierza Stronczyńskiego (Warszawa 1847), "*Trojaki koronne Zygmunta III*" Stanisława Wasilewskiego ("*Ateneum*"), także prace dotyczące systemu menniczego

na Śląsku: "*Schlesiens Münzen und Münzwesen vor dem Jahre 1220*" F.Friedensburga (Berlin 1886) i tegoż autora: "*Schlesiens Münzgeschichte in Mittelalter*" (Breslau 1887), o monetach miast pruskich: "*Münzen und Siegel der preussischen Städte Danzig, Elbing, Thorn, sowie der Herzöge von Pomerellen im Mittelalter*" F.A.Vossberga (Berlin 1841), nawet o pieniądzu holenderskim: "*Die Münzen der ostfriesischen Häuptlinge*" J.Friedländera (Berlin 1873).

Nieco ponad dziesięć pozycji, będących w posiadaniu J.Przyborskiego, wiązało się tematycznie ze sfragistyką i heraldyką. Szczególnie cenna w ich rzędzie była praca Bartłomieja Paprockiego pt. "*Herby rycerstwa polskiego*".

Językoznawstwo

Trzecią grupę pod względem ilości stanowiły w omawianej tu kolekcji pozycje dotyczące lingwistyki. Było ich łącznie 340, tj. 13,2 % całego księgozbioru domowego uczonego. Rozwijające się intensywnie - dzięki zastosowaniu metody historyczno-porównawczej - badaniu nad językiem w XIX w. owocowały licznymi publikacjami, co znajdowało odbicie w sporych nabytkach do tej kolekcji.

J.Przyborski posiadał wszystkie ważniejsze dzieła niektórych wybitnych językoznawców europejskich XIX w. Można było spotkać wśród nich czterotomową "*Gramatykę niemiecką*" Jakuba Grimma (1785-1863), wydaną w Getyndze w latach 1822-37 i tego samego autora dwutomowe dzieło: "*Geschichte der deutschen Sprache*" (Leipzig 1853). Znajdowało się u tego uczonego aż jedenaście prac twórcy słowiańskiej gramatyki historyczno-porównawczej, Franza Miklosicha (1813-1891), m.in. "*Radices linguae slovenicae*" (Leipzig 1845), "*Monumenta linguae paleoslovenicae (Codice suprasliensi)*" (Vindobone 1851), "*Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen*" (Wien 1856), "*Lexicon paleo - slovenico - graeco - latinum*" (Vindobonae 1862-65) i "*Vergleichende Syntax der slavischen Sprache*" (Wien 1868-74).

Franz Bopp (1791-1867), twórca językoznawstwa porównawczego, reprezentowany był w omawianej tu kolekcji dziełem "*Kritische Grammatik der Sanscrita Sprache*", wydanym w Brelinie w 1883 r., zaś Georg Curtius (1820-1885), inicjator greckiej gramatyki historyczno-porównawczej -

dwiema pracami: *"Zur Chronologie der indogermanischen Sprachforschung"* (Leipzig 1867) i *"Gramatyka języka greckiego"*, tłumaczona przez T. Sternala i L. Samolewicza, wydana we Lwowie 1872 r.

Spośród dzieł jednego z pierwszych teoretyków języka i reprezentantów badaczy gramatki indoeuropejskiej, Augusta Schleichera (1821-1878), J. Przyborowski posiadał: *"Zur vergleichenden Sprachen Geschichte"* (Bonn 1848), o historii porównawczej języków, *"Handbuch der litanischen Sprache"* (Praga 1856-57) dot. językoznawstwa bałtyckiego i wreszcie dwutomowe *"Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen"* (Weimar 1861), traktujące o indoeuropejskiej gramatyce porównawczej. Miał także prace Johanna Schmidta (1843-1901), który był uczniem A. Schleichera, a mianowicie: dwutomowe *"Leitfaden zur gründlichen Erlernung der russischen Sprache"* (Leipzig 1831) i *"Russisch - deutsch und deutsch-russisch Wörterbuch"* (Leipzig 1844). W kolekcji tu omawianej znajdowały się publikowane odczyty profesora z Oksfordu, Maxa Müllera (1823-1900) o naturalizmie biologicznym w językoznawstwie - wersją polską: *"Odczyty o umiejętności języka miane w Londynie w 1861"* (Warszawa 1867) i niemiecką: *"Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache"* (Leipzig 1863).

W zbiorach tu omawianych znalazło się aż 13 prac Jana Baudouina de Courtenaya (1845-1929) jednego z najwybitniejszych językoznawców, m.in. *"Nekotoryja obščija zaměcanija o jazykovedenju i jazyke"*, wydane w Petersburgu w 1871 r., *"O drevne polskom jazyke do XIV stoletija"* (1870), *"Jedna z kwestii spornych pisowni polskiej"* (Warszawa 1890).

Szczególnie bogato reprezentowane było w księgozbiornie J. Przyborowskiego językoznawstwo polskie. Posiadał on cenne dzieło profesora i rektora Akademii Krakowskiej, Jakuba Parkoszowica z Żurawicy pt. *"Ortographia polonica"* z 1440 r., wydane przez Jerzego Samuela Bandtkiego w Poznaniu 1830 r. Były też dwie edycje pracy *"Ortographia seu modus recte scribendi et legendi polonicum idioma quam utilissimus"* Stanisława Zaborowskiego - jedna pochodząca z krakowskiej oficyny Hieronima Wietora z 1526 r., druga faksymilowa wydania Jana Hallera z 1518.

Znalazło się w kolekcji tu omawianej pięć egzemplarzy *"Gramatyki dla szkół narodowych"* wybitniejszego językoznawcy Oświecenia, Onufrego Kopczyńskiego i tego samego autora *"Układ gramatyki dla szkół narodowych z dzieła już skończonego wyciągniony"* (Warszawa 1785),

"*Essai de grammaire polonaise pratique et raisonnée pour les Français*" (1807) i in.

Józef Mroziński (1784-1838), uważany za pierwszego polskiego nowoczesnego gramatyka, był reprezentowany w zbiorach J.Przyborskiego Dwoma pracami - jedną "*Odpowiedź na recenzję*", dotyczącą twórczości Onufrego Kopczyńskiego, drugą w dwóch egzemplarzach "*Pierwsze zasady gramatyki języka polskiego*" (Warszawa 1822 i 1850). W omawianych tu zbiorach znalazły się takie prace językoznawcze, jak podręcznik języka polskiego dla Niemców autorstwa Krzysztofa Mrongowiusza (1764-1855) pt. "*Polonische Sprachlehre für Deutsche nebst Mandwörterbuch*" (Königsberg 1805), "*Gramatyka polska*" S.Zajączkowskiego (Warszawa 1831), "*Uwagi nad samogłoskami i spółgłoskami*" F.Szapowicza (Kraków 1827), "*Gramatyka języka polskiego*" Józefa Muczkowskiego (1795-1858) i to 3 wydania: Kraków 1836 i 49, Petersburg 1860.

J.Przyborski zgromadził ponad 20 tytułów podręczników do gramatyki języka polskiego. Był to liczny i cenny zbiór. Znalazły się wśród nich dzieła wszystkich współczesnych jemu językoznawców: Władysława Nehringa, Antoniego Małeckiego, Aleksandra Brücknera, Lucjana Malinowskiego i in. Tyleż samo pozycji różnego autorstwa, posiadanych przez tego uczonego, dotyczyło pisowni, etymologii, fonetyki, fleksji.

Spośród polskich słowników językowych ogólnych jedno- i wielojęzycznych znalazły się w omawianej tu kolekcji: wybitne dzieło polskiej leksykografii XVI w. i pierwszy słownik polski "*Lexicon latino-polonicum*" Jana Mączyńskiego (Królewiec 1564), znana powszechnie praca największego leksykografa XVII w., nauczyciela i zakonnika Grzegorza Knapskiego "*Thesaurus polono-latino-graecus*" (aż 7 edycji), "*Nowy dykcjonarz to jest Mownik polsko-francusko-niemiecki*" Michała Abrahama Trotza (Lipsk 1764), "*Dokładny słownik języka polskiego i niemieckiego*" Jerzego Samuela Bandtkiego (Wrocław 1806), "*Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia używanych w języku polskim*" Jana Karłowicza (Kraków 1894) i tegoż autora "*Słownik języka polskiego*". Można było dostrzec w zbiorach J.Przyborskiego jeszcze inne słowniki, ale wśród nich zabrakło najwybitniejszego, a mianowicie "*Słownika języka polskiego*" Samuela Bogumiła Lindego, również godnego uznania "*Słownika wileńskiego*" wydanego przez Maurycego Orgelbranda (Wilno 1861).

W kolekcji tu omawianej znajdowały się prace dotyczące języków obcych. Do opracowań odnoszących się do całości języków słowiańskich należały wspomniane wyżej prace Franza Miklosicha, P.J.Šafárika ("*Geschichte der slavischen Sprache und Literatur*") i F.L.Čelakowskiego ("*Čteri o spravnovaci mluvnici slavanske na universytete pražske*") o gramatyce porównawczej oraz "*Mudrosłavi narodu slovenskeho ve prislovich*" i "*Literatura prislovnictvi slovenskeho a nemeckeho*" dot. paremiologii słowiańskiej).

Spośród prac posiadanych przez J.Przyborowskiego, a dotyczących języka czeskiego, warto wymienić "*Staročeska mluvnice*" lektora języka czeskiego na Uniw. Warszawskim, historyka i językoznawcy F.Květa, "*Dějiny řeči a literatury československe*" W.Šembura, "*Gramatyka jazyka českého*" i "*Skladba jazyka českého*" lingwisty V.Zikmunda, wreszcie podręcznik J.Dobrowsky'ego pt. "*Lehrge bände der böhmischen Sprache*".

Godna uwagi jest praca znajdująca się w posiadaniu J.Przyborowskiego: "*Ostatki jazyka połabskich Slowian*" rosyjskiego lingwisty St. Mikudziego. Miał też 3 publikacje odnoszące się do języka słowiańskiego, w tym "*Slovakische Grammatik*" Artura Bernolaka.

W omawianym tu zbiorze było ponad dziesięć prac autorów obcych o języku polskim, m.in. "*Mluvnice polskeho jazyka*" czeskiego językoznawcy V.Hanki, "*Kratka mluvnice jazyka polskeho pro Čehy*" D.Šprachta, "*Theoretisch - praktische Grammatik der polnischen Sprache*" K.Pohla, wreszcie "*Grammatik der polnischen Sprache*" C.W.Schmitta.

Do języka starocerkiewnosłowiańskiego odnosiła się praca znanego językoznawcy, Augusta Schleichera pt. "*Die Formenlehre der Kirchenslavischen Sprache*". J.Przyborowski nie tylko ją posiadał, lecz także powoływał się na nią w swych pracach naukowych. Z innych dzieł, jakie znajdowały się w jego zbiorach, a które odnosiły się do języków południowo-słowiańskich, warto tu wymienić "*Grammatik der bulgarischen Sprache*" A.Cancofa, "*Serbski słownik*" językoznawcy łужиckiego K.Pfula.

Trzy prace zawarte w omawianym tu księgozbiornie dotyczyły języka rosyjskiego: "*Načalnaja osnovanija russkogo jazyka*". W.Rklickiego oraz wspomniane wyżej dzieła J.Schmidta.

Trzy inne odnosiły się do języka litewskiego: "*Handbuch der litanischen Sprache*" A.Sleichera, "*Littanisch - deutsches und deutsch - litanisches Wörterbuch*" Ch.G.Mieleckiego i "*Wörterbuch der litanischen Sprache*" G.H.Nesselmana.

Sporo, bo aż 15 pozycji posiadanych przez uczonego, dotyczyło problemów językoznawstwa niemieckiego. Obok dzieł wspomnianego wyżej Jakuba Grimma można było spotkać wśród nich takie, jak: *"Theoretisch-praktische deutsche Schulgrammatik"* J.K.A. Heysego, podręczniki: *"Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik für höhere Bildungs-Austalten"*, *"Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik"* i *"Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik nebst Rechtschreiblehre"* Fr. Bauera i inne.

Z zakresu języków italskich (włoskiego, francuskiego, hiszpańskiego i rumuńskiego) J. Przyborowski posiadał głównie gramatyki, słowniki i ćwiczenia szkolne, m.in. *"Praktische Grammatik der französische Sprache"* J.W. Meidingera i *"Lateinische Grammatik"* C. Zumptiusa, kieszonkowy słownik francuski *"Nouveau dictionnaire de poche de la langue française"* P. Catineau, dwutomowy *"Lateinisch-deutsches Handwörterbuch"* K.E. Georgesa, *"Lateinisches Lesebuch"* (2 t.) O. Benecka, *"Aufgaben zur Bildung des lateinischen Stils für die mittlern und oberen Classen in Gymnasien"* A. Forbigera.

W kolekcji tu omawianej znalazły się prace odnoszące się do języka greckiego, m.in. takie, jak zbiór wykładów akademickich K.E.Ch. Schneidera *"Akademische Vorlesungen über griechische Grammatik"*, dwutomowy słownik *"Handwörterbuch der griechischen Sprache"* niemieckiego filologa-językoznawcy Fr. Passowa, *"Elementargrammatik der Griechischen Sprache"* R. Kühnera, *"Elementarną gramatykę języka greckiego"* R. Engera w tłum. Morawskiego, *"Griechische Grammatik"* F. Buttmana i inne.

Języka hebrajskiego dotyczyły trzy prace posiadane przez J. Przyborowskiego: *"Hebräische Grammatik"* W. Geseniusa, *"Gramatyka hebrajska"* i *"Słownik hebrajski"* A.L. Chiariniego.

Księgoznawstwo

W zbiorach J. Przyborowskiego 165 pozycji dotyczyło problematyki bibliografii, druków bibliofilskich (zabytki piśmiennictwa i ich opracowania), bibliotek, katalogów, drukarstwa itp. Wynosiło to 6,4 % całej kolekcji tu omawianej.

Wśród bibliografii, jakie w niej znalazły się, na czoło wysuwa się

dwutomowa praca Joachima Lelewela "*Bibliograficznych ksiąg dwoje*" (Wilno 1823-26), nawiązująca do dwóch opracowań Jerzego Samuela Bandtkiego: "*Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*" (Kraków 1812) i "*Historia drukarni krakowskich*" (1815). Inne prace o charakterze bibliograficznym, jakie J.Przyborowski posiadał, to: czterotomowy słownik bio-bibliograficzny pisarzy i uczonych "*Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej*" J.M.Ossolińskiego, "*Bibliotheca poetarum Polonorum, qui patrio sermone scripserunt*" J.Zańskiego, dwutomowa "*Historia literatury polskiej*" F.Bentkowskiego, dziewięcioletniomowa "*Historia literatury polskiej*" M.Wiszniewskiego (Kraków 1840-57), trzypięcioletni dzieło "*Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*" A.Jochera, "*Bibliographia Polonica XV ac XVI ss*" Teodora Wierzbowskiego.

Niestety, zabrakło w kolekcji tu omawianej monumentalnej "*Bibliografii polskiej*" Karola Estreichera. J.Przyborowski posiadał tylko odczyt tego autora, wygłoszony na temat bibliografii narodowej na posiedzeniu Tow. Naukowego Krakowskiego w 1862 r. i następnie drukowany pt. "*Bibliografia polska od 1800 do 1862. Wstęp o bibliografiach w XIX w. i o układzie bibliografii polskiej za lat 63*".

W zbiorach J.Przyborowskiego znajdowała się bibliografia bieżąca (numery od lipca 1878 do stycznia 1879) Wł.Wisłockiego pt. "*Przewodnik Bibliograficzny*".

Jeżeli chodzi o bibliografie specjalne, w omawianej tu kolekcji można było spotkać takie, jak "*Bibliografia historii polskiej*" Ludwika Finkla, "*Bibliografia piśmiennictwa polskiego z działy matematyki i fizyki oraz ich zastosowań*" Teofila Żebrowskiego, "*Bibliografia polska techniczno-przemysłowa do końca 1874 roku*" Feliksa Kucharzewskiego, "*Spis dzieł numizmatycznych polskich i z nimi styczność mających 1870-1893*" Ryszarda Antoniego i tegoż autora: "*Bibliografia numizmatyczna polska, spis dzieł, pisma i artykułów o monetach, medalach i rzeczach menniczych polskich traktujących*", ponadto "*De scriptorum Poloniae et Prussiae historicorum, politicorum et iuris consultorum typis impressorum ac manuscriptorum in Bibliotheca Brauniana collectorum... catalogus et iudicium auctoris*" Daniela Brauna. Ta ostatnia praca obejmuje 385 pozycji z zakresu historii, polityki i prawa, opatrzonej adnotacją o treści, cenie i życiorysie autora.

Spśród bibliografii osobowych zespołów J.Przyborowski posiadał "*Spis*

bibliograficzny pamiętników mających związek z historią lub literaturą polską" Edwarda Mikowieckiego i "*Biblioteka pisarzy assystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego*" Józefa Browna (Poznań 1862).

Do cennych pozycji w zbiorze tu omawianym należały niewątpiliwie wydawnictwa bibliofilskie. Wśród nich znalazły się: "*Ars moriendi*" - 13 obrazów o walce nieba z piekłem o duszę umierającego, "*Psalterz Królowej Małgorzaty*" (Wiedeń 1834) - zabytek z XIV w., "*Psalterz Pulawski*" (Poznań 1880), "*Biblia Królowej Zofii, żony Jagielly z kodeksu szarospatackiego*" - rękopis z lat 1453-1455 stanowiący przekład Pisma Świętego na polski (wyd. przez A. Małeckiego we Lwowie 1871), "*Książeczka, na której modliła się św. Jadwiga*" (Poznań 1823), "*Książeczka do nabożeństwa św. Jadwigi*" (Kraków 1849), "*O modlitewniku Zygmunta II, w rękopisie dochowanym w Bibliotece Uniwersytetu monachijskiego*" Józefa Lepkowskiego (Kraków 1873) i "*Dwie fotografie z książeczki do nabożeństwa Zygmunta Starego znajdującej się w British Museum*". Cenny był dla kolekcjonera zbiór staroczeskich pieśni lirycznych, wydanych w Pradze 1835 r. przez Wacława Hanke pt. "*Rukopis kralodvorsky*".

Problematyki bibliotekoznawstwa i bibliotek dotyczą takie cenne prace znajdujące się w posiadaniu J. Przyborowskiego, jak "*Krótki rys zasad bibliotekoznawstwa*" Wł. Górskiego, "*Bibliothéconomie*" L.A. Constantina, "*Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych*" Fr. Radziszewskiego. Spośród innych dzieł wiążących się z bibliotekami, spotykanych w omawianej tu kolekcji, należy wymienić następujące: "*Zakład Narodowy imienia Ossolińskich*" Wojciecha Kętrzyńskiego, "*Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*" Jerzego Samuela Bandtkiego, "*Sprawozdanie z czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*" (Lwów 1878), "*Sprawozdanie z czynności wydziału czytelnicy akademickiej we Lwowie za r. 1877*" (Lwów 1877).

J. Przyborowski posiadał także przepisy odnoszące do działalności Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: wersję polską ("*Przepisy dotyczące się urządzenia i utrzymania Biblioteki Głównej*") i rosyjską ("*Pravila biblioteki Imperialnogo Varšavskogo Universiteta*"). Uczony ten miał ponadto takie pozycje, jak: "*Biblioteka Ordynacji Myszowskiej. Zapis Konstantego Świdzińskiego. Rok 1859 i 1860*". T. 1-2 (Kraków) oraz "*Biblioteka Ordynacji Krasieńskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego*"

T. 1-13 (Warszawa 1875-1895).

Szereg katalogów księgarskich, wydawniczych i bibliotecznych znalazły się w omawianej tu kolekcji. Katalogi księgarskie i wydawnicze pochodziły ze wszystkich zaborów (Warszawy, Krakowa, Poznania, Lwowa, Wrocławia, Lipska, Stargardu) i różnych firm (Gebethner i Wolff, Friedlein, J.Jolowicz, Z.Igl, J.Czech i in.). Katalogi biblioteczne odnosiły się do księgozbiorów stowarzyszeń i organizacji naukowych, prywatnych, szkół zakonnych i świeckich, osób duchownych.

Spośród ważniejszych katalogów bibliotecznych, posiadanych przez uczonego, trzeba wymienić: "*Katalog książek biblioteki króla Jana III Sobieskiego spisany w 1689 r. Kraków*" (Warszawa 1879), "*Katalog der zum Nachlasse des prof. dr Cybulski gehörenden Bücher*" (Breslau 1868), "*[Katalog] des livres anciens et modernes provenant en partie des bibliothèques de l'archevêque Przyłuski et du professeur A.Popliński*" (Posen 1872), "*Katalog dzieł polskich teologicznych, historycznych i literatury polskiej dotyczących biblioteki ks. Ignacego Polkowskiego*" (Gniezno 1878), "*spis książek x. A.Wyderkowskiego plebana w Samokłeskach pod Naklem*" (Samokłęski 1884) i inne. Do bibliotek szkolnych i towarzystwa naukowego odnosiły się: "*Index librorum quibus bibliotheca Regia Universitatis Literariae Vratislaviensis*" (z 1860 i 61), "*Katalog librorum bibliothecae Collegii regii Varsoviensis Clericorum Scholarum Piarum renovatus*" (Varsowiae 1822) i "*Katalog biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego*" A.Feldmanowskiego (Poznań 1869).

Z innych katalogów bibliotecznych, jakie posiadał J.Przyborowski, warto tu wspomnieć o nasepujących: "*Catalogue de doubles la bibliothèque du Działoński*" (Berlin 1846), "*Specimen Catalogi Codicum manuscriptorum bibliothecae Zalusciane*" J.D.Janockiego (Dresdae 1752) i "*Katalogi rzadkich dzieł polskich i obcych z księgozbioru Lenona Dembarskiego*" (Warszawa 1874). Uczony ten miał także katalogi aukcyjne, np. "*Katalog biblioteki odnowskiej w przedaż przeznaczony*" (Lwów 1852), "*Catalogue de livres et curieux provenant de la collection de M.Henri de Bończ et dont la vente aura lieu à Stocholm 1887*" H.Bukowskiego.

Z historią drukarstwa wiąże się kilkanaście pozycji zawartych w księgozbiornie tu omawianym. Spośród ważniejszych warto tu wymienić ze względu na ich unikalność: "*Historię drukarni krakowskich*" Jerzego Samuela Bandtkiego, "*O najdawniejszych książkach drukowanych w Polsce, a w szczególności o tych, które Jan Haller w Krakowie wydał*"

Felika Bentkowskiego, dwutomową pracę Artura Benisa: "[*Materiały*] do historii drukarstwa i księgarstwa w Polsce" (Kraków 1890). Inne prace dotyczące drukarstwa, posiadane przez J.Przyborowskiego, to: publikacja St.J.Siennickiego o historii drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej - wersja łacińska z 1872 r. ("*De typographia in Claro Monte Czenstochoviensi ab anno 1628 ad 1864*") i polska z 1887 ("*Dawna drukarnia Jasnej Góry Częstochowskiej 1628-1864*"), "*Libri Restitutionum Usurarum et Excommunicationum*" Franciszka de Platea, "*Nieznany druk krakowski w XV w.*" J.Polkowskiego, "*Günter Zainer i Świętopelk Fiol*" Karola Estreichera.

Teologia

Teologii dotyczyło 138 pozycji zawartych w zbiorach J.Przyborowskiego (5,4 % całości). Były to teksty biblijne, modlitewniki, śpiewniki, kazania, publikacje o historii Kościoła i prawdach wiary. Uczony ten posiadał wydanie przekładu Biblii, dokonane przez Jakuba Wujka pt. "*Ewangelie. Epistoły*" (Kraków 1620). Miał także wydanie Biblii w języku hebrajskim "*Biblia hebraica*" (Londyn) oraz luterzańską edycję Strego i Nowego Testamentu, tzw. "*Biblię Gdańską*" z 1632 r., która była wzorowana na tzw. Biblii brzeskiej z 1563 r. (przekład kalwiński). Znajdowały się w omawianej tu kolekcji dwa wydania samego Nowego Testamentu - jeden wydrukowany w Krakowie w 1556 r. u Mateusza Szarfenbergera, drugi w Toruniu 1586 r. Ponadto było w niej 8 psalmów wydanych w drukarni Łazarza Andrysowicza (XV-XVI w.) i 2 księgi Eklezjasty: "*Księgi Jezusa syna Syrachowego Eklesiastycus rzeczone*" (Kraków 1541) i "*Eclesiastes po hebrajsku znaczy Cohelth z Pisma św. przetłumaczony ... 1706*" (Toruń 1731).

Spśród modlitewników, które znalazły się w omawianej tu kolekcji, warto wymienić ze względu na oryginalność tekstu i dużą popularność druk "*Hacfa duchowna*" jezuita i kaznodzieja królewskiego M.Latemy. Modlitewnik ten składał się z nauk katechizmowych, pieśni, rozmyślań i innych. Poczesne miejsce w niej zajmowały dwa kazania Piotra Skargi: "*Kazanie o siedmiu sakramentach kościoła św. katolickiego*" (Kraków 1600) i "*Wzywianie do pokuty obywatelów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*" (Kraków 1610), także zbiór kazań Jakuba Wujka

"*Postilla catholica*" (Kraków 1573).

Do historii Kościoła odnosiło się kilka posiadanych przez J.Przyborowskiego pozycji. O żywotach świętych traktowała praca J.Bystronia pt. "*Żywot św. Aleksego Wyznawcy i żywot św. Eustachiusza Męczennika z r. 1529*". Z zakresu historii zgromadzeń zakonnych było dzieło L.Zarewicza "*Zakon kamedułów, jego funkcje i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*". Dwie prace dotyczyły kościołów parafialnych i konstytucji synodalnych. Były to: "*Krótki opis historyczny parafialnych kościołów w dawnej diecezji poznańskiej*" t. 1-3 (Poznań 1858) i "*Constitutiones synodales provinciae Gnesnensis*". Nie zabrakło prac o reformacji, np. "*Przyczyny i początki reformacji w Polsce*" Wł.Chotkowskiego i "*Zawstydzenie nowych arian i wyzwanie ich do pokuty i wiary chrześcijańskiej*" P.Skargi.

J.Przyborowski zgromadził w swoim księgozborze także druki odnoszące się do prawd wiary i praktyk religijnych, m.in. takie, jak "*O prawdziwości religii podług św. Augustyna*" Z.Rzewuskiego, "*O koronacjach obrazów Matki Boskiej w dawnej Polsce*" T.Lipińskiego, "*Jezus Nazareński albo Jeruzalem Niebieska przezeń wyzwolona*" ks. Sz.Gawłowickiego, "*O składzie apostolskim*" profesora Uniwersytetu Krakowskiego, ks. Wł.Knapińskiego.

Nauka, filozofia, logika, encyklopedie

Do tej grupy dyscyplin naukowych odnosiło się 101 pozycji posiadanych przez J.Przyborowskiego. Prawie połowa tychże to prace dotyczące nauki i naukoznawstwa. Wśród nich można było spotkać dzieło historyka, wykładowcy Szkoły Głównej Warszawskiej, T.Wierzbowskiego pt. "*Otet o unučnych zanjatijach za graniceju*", ponadto roczniki Akademii Umiejętności za lata 1873, 1885-94, spisy wykładów w Szkole Głównej Warszawskiej w letnim półroczu 1863/1864, listy studentów tejże uczelni z lat 1865/66, 1866/67, 1867/68, 1868/69, statut i spis imienny członków Cesarsko-Królewskiego Towarzystwa Naukowego w Krakowie, sprawozdanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego z lat 1882-1884 i inne.

Filozofii tyczyło się 40 pozycji. W ich rzędzie znajdowały się prace o filozofii starożytnej: unglerskie wydanie "*De anima*" Arystotelesa

(Kraków 1582), niemiecki przekład "Państwa" Platona, "*De mundi principiis secundum Platonem*" nauczyciela gimnazjum w Trzemesznie - J.Szostakowskiego (Vratislaviae 1839). Z filozofią nowożytną wiązały się takie dzieła posiadane przez J.Przyborowskiego, jak "*Psychologia empiryczna*" nauczyciela w łowickim seminarium nauczycielskim, W.J.Chojnackiego (Warszawa 1818), "*Ojciec nasz*" A.Cieszkowskiego o poglądach filozoficznych samego autora. Logiki dotyczyły: "*Grundriss einer reinen allgemeinen Logik*" J.G.K.Kiesewettera (Berlin 1795-96), "*Logika czyli rozważania i rozsądzania rzeczy nauki*" K.Narbutta (Wilno 1769), "*Wykład systematyczny logiki*" (Warszawa 1870) i inne.

Oto encyklopedie, które znajdowały się w omawianej tu kolekcji: dwutomowa "*Mała encyklopedia polska*" St.Platera (Lwów 1841), wydany w oficynie Brokhaus "*Conservations Lexicon*" (Leipzig 1844), "*Specyfika starostw i królewszczyzn*" Fr.Paprockiego, "*Uczone rozmowy*" jezuita, znawcy teologii i nauk przyrodniczych, W.Tylkowskiego (Warszawa 1692), "*Vita et scriptorum quarundam e congr. clar. Scholarum Piarum*" Sz.Bielskiego (Warszawa 1812). J.Przyborowski posiadał także pseudonaukowe "*Nowe Ateny*" B.Chmielowskiego (Lwów 1745).

Prawo

Zbiory tu omawiane zawierały 83 pozycje o charakterze prawniczym. Należały do nich 4 wydania Statutów Wiślickich³⁶, przedruk homograficzny dzieła Marcina Polaka z 1490 r. pt. "*Margarita decreti*", będącego zestawieniem prawa kanonicznego średniowiecza, kopie "*Commune incliti Poloniae regni privilegium*" J.Łaskiego (Cracoviae 1559) i "*Statuta Regni Poloniae in ordinem alphabeti digesta*" J.Herburta (Lublina 1786).

Sąsiadowały z tymi dziełami licznie zgromadzone przez uczonego konstytucje: faksymile "*Inwentarza Konstytucji Koronnych*" J.Dzięgielewskiego (Warszawa 1643), "*Zbiór konstytucji koronnych*" K.Jasińskiego (Warszawa 1781), "*Prawa, konstytucje i przywileje Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego od sejmu wiślickiego 1347 aż do ostatniego sejmu uchwalone*" (Warszawa 1733), "*Konstytucja Rzeczypospolitej Francuskiej roku III 1795*".

Obecne były w zbiorach J.Przyborowskiego prace poświęcone historii prawa. Znalazły się wśród nich książki prawnika Bolesława Ulanowskiego, wydane w Krakowie: "*Wieś polska pod względem prawnym w XVI do XVIII w.*", "*Materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce w w. XVI*" i "*O prawie azylu w statutach Kazimierza Wielkiego*". O charakterze historycznym jest praca Tadeusza Czackiego pt. "*O litewskich i polskich prawach zawartych w pierwszym statucie dla Litwy r. 1529*". Podobnie można powiedzieć o posiadanym przez tego uczonego warszawskim wydaniu sześciotomowego dzieła profesora Uniwersytetu Warszawskiego, W.A.Maciejowskiego pt. "*Historia prawodawstw słowiańskich*" i tegoż autora: "*Dopelnienie historii prawodawstw słowiańskich*". J.Przyborowski miał w swoich zbiorach dwie prace Romualda Hubego: "*Roty przysięg krakowskich z końca w XIV*" i "*Zbiór rot przysięg sądowych*".

Gospodarstwo wiejskie, rolnictwo, etnografia

Tych dziedzin dotyczyły 82 pozycje zawarte w zbiorach J.Przyborowskiego. Spośród nich około 50 odnosiło się do etnografii. Było w tych zbiorach dzieło Oskara Kolberga pt. "*Pieśni ludu polskiego*" (Warszawa 1857). Zabrakło, niestety, najważniejszego utworu tego autora, mianowicie: "*Lud, jego zwyczaje, sposób życia, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabobony, pieśni, muzyka i tańce*". Natomiast można było znaleźć prace Juliusza Rogera o pieśniach śląskich, Żegoty Ignacego Paulego o pieśniach ludowych i inne.

Problemom gospodarstwa wiejskiego poświęcone były 32 pozycje. Spośród nich godne uwagi są: "*Słownik leśny, bartny, bursztyniarski i orylski*" profesora szkoły leśnej w Bodzentynie, W.Kozłowskiego (Warszawa 1836) i "*Dykcjonarz powszechny medyki, chirurgii i sztuki hodowania bydła czyli lekarz wiejski*" (Warszawa 1788). J.Przyborowski posiadał jeszcze takie publikacje, jak: "*Mysłistwo ptasze*" leśnika z XVI w., M.Cygańskiego, wydane w krakowskiej oficynie J.Siebeneychera w 1584 (faksymile), "*Nauka około pasiek*" autorstwa pszczelarza z XVII w., W.Kockiego, opublikowana w Zamościu 1614 r. (faksymile), "*Katechizm*

hodowania drzew owocowych" A.Schmidta (Lwów 1878) i inne.

Geografia, geologia, mineralogia

Do geografii odnosiły się zawarte w omawianej tu kolekcji przewodniki turystyczne: dwa egzemplarze *"Klejnotów stołecznego miasta Krakowa..."* Piotra Pruszcza (Kraków 1650, 1745), *"Przewodnik po Krakowie i jego okolicach"*, *"Przewodnik po Warszawie"* W.Czajewskiego, *"Tatry w 24 obrazach skreślone piśmem i rylcem"* B.Z.Stęczyńskiego (Kraków 1860) i inne. Znajdowała się w tej kolekcji pierwsza monografia gospodarcza rzek polskich Wawrzyńca Surowieckiego pt. *"O rzekach i splawach Wielkiego Księstwa Warszawskiego"* (Warszawa 1811). Z innych pozycji o tematyce geograficznej, jakie ucznony posiadał, warto wymienić jeszcze następujące: *"Jeografia Królestwa Polskiego"* W.Politowskiego (Warszawa 1819), *"Opisanie jeograficzno-statystyczne województwa poznańskiego"* L.Platera (Paryż 1841), *"O upadku przemysłu i miast w Polsce"* W.Surowieckiego (Warszawa 1810), *"Krótki opis Wieliczki"* L.Zejsznera (Berlin 1843), *"Mokotów"* J.L.Orańskiego (Warszawa 1826), *"Opis Księstwa Warszawskiego"* B.Flatta (Poznań 1809), *"Opis powiatu radomskiego"* Fr. Siarczyńskiego (Warszawa 1847), *"Wilija i jej brzegi"* K.Tyszkiewicza, *"Mapografia dawnej Polski"* R.Rostawieckiego (Warszawa 1846). Były też publikacje dotyczące geografii powszechnej i europejskiej, np. edycja z Antwerpii z 1582 r. dzieła starożytnego geografa z I w. n.e., Pomponiusza Meli pt. *"De Orbis Situ libri tres"*.

Z zakresu geologii i mineralogii właściciel posiadał następujące pozycje: *"O ziemioródtwie Karpatów i innych gór i równin Polski"* Stanisława Staszica (Warszawa 1815), *"O geodezji"* M.Polińskiego (Wilno 1816), *"Początki mineralogii podług Wenera ułożone"* F.Drzewińskiego (Wilno 1816).

Razem z tych wszystkich dziedzin było 80 pozycji, co stanowiło 3,2 % całości. Większość (blisko trzy czwarte) odnosiła się do geografii.

Oświata

Sześćdziesiąt pięć publikacji posiadanych przez J.Przyborowskiego

więzało się tematycznie z edukacją. Dydaktyki szkolnej dotyczyła praca Adolfa Dygasińskiego: *"Nauczanie bez książki"* (Warszawa 1880) i Wł. Wisłockiego: *"Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim"* (Lwów 1868). O wychowaniu moralnym traktowały publikacje pedagoga z XVI i pocz. XVII w., Erazma Glicznera: *"Książki o wychowaniu dzieci"* (Kraków 1876) i Floriana Łagowskiego: *"Wychowanie moralne w szkole"* (Warszawa 1884). Spośród innych pozycji zawartych w omawianej tu kolekcji warto wymienić te, które odnosiły się do różnych aspektów szkolnictwa. I tak dzieło W. Szwejkowskiego poruszało problematykę polskiego szkolnictwa wyższego (*"Uwagi nad wyższymi szkołami polskimi"*), J. Muczkowskiego - szkół licealnych na konkretnym przykładzie (*"Wiadomość o Władysławsko-Nowodworskim Kolegium, czyli dzisiejszym Liceum św. Anny w Krakowie"*), L. Meyeta - szkół zawodowych określonej miejscowości (*"Kilka uwag o szkołach zawodowych w Zakopanem"*). Ponadto znalazły się w omawianych tu zbiorach: *"Przepisy egzaminacyjne w Szkole Głównej Warszawskiej 1866"*, *"Regulamin dla uczniów szkoły rolniczej w Żabikowie"*, *"Wewnętrzne urządzenie szkół wojewódzkich"*, *"Sprawozdanie Królewskiego Katolickiego Gimnazjum Trzemeszeńskiego z r. szkolnego 1851-1852"*.

Matematyka, fizyka, astronomia, technika

Dziedziny te były reprezentowane w omawianej tu kolekcji przez 59 pozycji. Do matematyki odnosiły się takie, jak m.in.: *"Algebra początkowa"* J. Węglińskiego (Warszawa 1775), *"Arytmetyka. Kurs wyższy obejmujący regułę trzech"* M. Grubeckiego (Warszawa 1868). Astronomii były poświęcone trzy prace astronoma z XV i pocz. XVI wieku, Jana z Głogowa: wydany 1511 r. przez J. Hallera *"Computus Chirometralis"* oraz wydrukowane przez F. Unglera w 1514 r.: *"Introductionum Astronomie in ephemeridis"* i *"Tractatus preclarissimus in iudiciis astrorum de metatione aëris"*. Inne prace z zakresu astronomii, jakie znalazły się w zbiorach J. Przyborowskiego, dotyczyły M. Kopernika. Do nauk technicznych odnosiły się: *"Bibliografia polska techniczno-przemysłowa do końca 1874 r."* Feliksa Kucharzewskiego (Warszawa 1848), *"Miernictwo wojenne"* J. Lęskiego (Warszawa 1790), *"Przewodnik dla cieśli"* J. Heinricha (Warszawa 1871).

Sztuka

Ponad 20 publikacji zawartych w kolekcji tu omawianej dotyczyło sztuki. Spośród dzieł poświęconych jej teorii i historii na uwagę zasługują następujące: dwutomowa "*Geschichte der Theorie der Kunst bei dem Alten*" E.Müllera (Wrocław 1834), "*Z dziejów ceramiki*" L.Gołębiowskiego (odbitka), "*Hans Sues von Kulmbach, jego obrazy w Krakowie i jego miasto Jacopo dei Barbari*" M.Sokołowskiego (Kraków 1883 faksymila) i tegoż autora: "*Rzeźba z kości słoniowej z XI w. i najstarsze księgi liturgiczne w Polsce*", "*Dawne relikwiarze katedry krakowskiej*" J.Polkowskiego (Kraków 1881), "*Cztery kościoły w Ziemi Dobrzyńskiej*" M.Smoleńskiego (Lwów 1869). Reszta tego działu to głównie katalogi, np. "*Katalog druków pana Cypriana Lechnickiego*", "*Catalogue de la galerie royale de Dresde*" i inne.

Biologia i medycyna

Z ważniejszych pozycji posiadanych przez J.Przyborowskiego, a dotyczących tych dyscyplin, warto wymienić głównie następujące: dwudziesty tom wydanego w Paryżu 1799 r. epokowego dzieł G.L. de Buffona pt. "*Histoire naturelle generale et particuliere*", także wersja polska w tłumaczeniu St.Staszica, opublikowana przez Grölla w 1786 r., dwutomowa "*Teoria jestestw organicznych*" Jędrzeja Śniadeckiego (Wilno 1838), "*Zielnik*" Szymona Syreniusza (Kraków 1613, faksymile), "*Apteczka lekarstw domowych*" (Lublin 1766), "*Tytoń i jego skutki*" E.Brzezińskiego (Warszawa 1878), "*Jak po polsku syphilis mianować należy*" J.Peszkego (1884), "*Wiadomości krótkie o cholercie i sposobach uchronienia się od niej*" (Warszawa 1892), "*Anleitung zur Pflege der Zähne und des Mundes*" W.Süersena (Leipzig 1865).

Ekonomia

Niewiele pozycji (zaledwie 7) posiadanych przez J.Przyborowskiego traktowało o ekonomii, a w jej rzędzie głównie o związkach ekonomicznych między rolnictwem, handlem, rzemiosłem w XVIII w., kursach monet polskiej i litewskiej, o podatkach. Wśród nich na czołowym miejscu

znajdowała się praca M.Kopernika pt. "*Rozprawa o urządzeniu monety*" (Warszawa 1816).

Czasopisma

W zbiorach J.Przyborowskiego znajdował się pierwszy numer z 1661 r. najstarszej gazety polskiej pt. "*Merkuriusz Polski, Dzieje Wszystkiego Świata w sobie Zamykający dla Informacji Pospolitej*". Obok sąsiadowały "*Kurier Polski*" z 1731 r. i "*Kurier Warszawski*" z 1831 i 1857. Były trzy roczniki (1801, 1802, 1818), jednego z pierwszych czasopism naukowych, a mianowicie "*Nowego Pamiętnika Warszawskiego. Dziennika historycznego, politycznego, tudzież nauk i umiejętności*" (jego redaktorem był F.K.Dmochowski). Znalazły się w omawianych tu zbiorach wszystkie numery miesięcznika "*Rozrywki dla dzieci*", redagowanego przez Klementynę z Tańskich Hoffmanową w latach 1824-28. Gościło również czasopismo niemieckie "*Zeitschrift für Ethnologie*" (tylko pierwszy zeszyt drugiego tomu).

*

Struktura rzeczowa księgozbioru domowego J.Przyborowskiego

Lp.	Dział (kolejność wg ilości pozycji)	Liczba	Procent
1	Literatura piękna, źródła i opracowania	900	35,1
2	Historia i jej nauki pomocnicze	510	19,8
3	Językoznawstwo	340	13,2
4	Księgoznawstwo	165	6,4
5	Teologia	138	5,4
6	Nauka, filozofia, logika, encyklopedie	101	3,9
7	Prawo	83	3,2
8	Gospodarstwo wiejskie, rolnictwo, etnografia	82	3,2
9	Geografia, geologia, mineralogia	80	3,1
10	Oświata	65	2,5
11	Matematyka, fizyka, astronomia, technika	59	2,3
12	Sztuka	20	0,8
13	Biologia, medycyna	11	0,4
14	Ekonomia	7	0,3
15	Czasopisma	10	0,4
	Razem	2571	100,0

Zakończenie:

Sumując to wszystko, co zostało wyżej napisane, można stwierdzić, że księgozbiór domowy J.Przyborowskiego stanowi ciekawy przykład warsztatu naukowego XIX - wiecznego historyka literatury, jakim był niewątpliwie jego właściciel. Zbiór ten - jeżeli chodzi o ilość - należał do przeciętnych, ustępując wyraźnie np. kolekcji zgromadzonej przez J.I.Kraszewskiego. Pozycje, jakie znalazły się w nim, pod względem językowym i topograficzno-typograficznym przedstawiają dużą różnorodność, co może świadczyć, że ich posiadacz starał się skrzętnie gromadzić to, co było wydane w różnych krajach i językach. Licznie występujące w nim edycje XVI, XVII i XVIII - wieczne świadczą o chęci posiadania utworów w ich najwcześniejszej wersji wydawniczej. Głównie książki znalazły się w tym zbiorze. Czasopisma i mapy stanowiły znikomy procent.

Najliczniej zgromadzone zostały w księgozbiórze tu omawianym dzieła literackie i opracowania historyczno-literackie. Pochodzą one ze wszystkich epok literackich z wyjątkiem pozytywizmu (tylko parę pozycji). Nie były jednakże dla nich reprezentatywne, gdyż brakowało dzieł wielu wybitnych autorów (np. A.F.Modrzewskiego, C.K.Norwida, nie wspominając o wielu zagranicznych).Z zakresu literatury polskiej najliczniej zgromadził J.Przyborowski utwory J.Kochanowskiego i I.Krasickiego.

Następne działy naliczniej reprezentowane w kolekcji tu omawianej stanowiły w kolejności: - historia i nauki pomocnicze, - językoznawstwo, - księgoznawstwo i - teologia. Mniej licznie występowały: - dział naukoznawczy obejmujący takie szczegółowe dziedziny, jak nauka, filozofia, logika, encyklopedie, - prawo, - gospodarstwo wiejskie i bliskie z nim rolnictwo, etnografia, - geografia, geologia, mineralogia, - oświata, - matematyka, fizyka, astronomia, technika, - sztuka, - biologia i medycyna, - ekonomia.

Ze zrozumiałych względów, pozycje zawarte w księgozbiórze J.Przyborowskiego i dotyczące tak wielu wspomnianych wyżej dziedzin nie mogły być dla nich reprezentatywne. Obok dzieł wybitnych przedstawicieli poszczególnych nauk znalazły się w nim mniej znanych. Brakowało wielu dzieł wybitnych, np. z zakresu językoznawstwa - W.Wundta, W. von Humboldta i innych, z zakresu księgoznawstwa, konkretnie bibliografii - zagranicznych, współcześnie dla właściciela znanych i godnych uwagi, jak

J.Ch.Bruneta, Q.F.Debure'a, M.Denisa, F.A.Eberta, J.M.Francke'a, G.Peignota.

Przekrój treściowy księgozbioru tu omawianego, w głównej mierze zbieżny z zainteresowaniami profesjonalnymi ich właściciela, dowodzi, że głównym motywem jego gromadzenia i posiadania były potrzeby pracy naukowej i bibliotecznej, jaką on uprawiał. Liczne zbiory takich pozycji, które nie wiązały się bezpośrednio z zajęciami zawodowymi J.Przyborowskiego, a znajdowały się w jego księgozbiorze, charakteryzowały się wielką różnorodnością pod względem językowym, topograficzno-typograficznym, oraz dowodzą o jego pasji kolekcjonerskiej i wielkim przywiązaniu do książki. W sumie kolekcja tu omawiana ze względu na swą wielodziedzinowość i wielojęzyczność stanowiła dla jej posiadacza także pomost do nauki i kultury europejskiej.

Przypisy:

1.

Por. B.Zakrzewski: *Józef Przyborowski na studiach we Wrocławiu. "Sobótka" 1947 s. 302 i następne.*

2.

J.Przyborowski: *Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego.* Poznań 1857 /Przedmowa/; E.Achremowicz, T.Żabski: *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836-1886.* Wrocław 1973.

3.

L.Słowiński: *Nie damy porześć mowy. Wizerunek pedagogów poznańskich XIX w.* Poznań 1982 s. 3328 i następne.

4.

J.Przyborowski: *Wiadomości o życiu i pismach...*

5.

Pisze o tym uczeń Józefa Przyborowskiego - Adam Antoni Kryński w artykule pt. "Katedra Języka Polskiego". W: *Szkola Główna Warszawska (1862-1869).* Kraków 1900. T. I s. 201-210.

6.

Por. J.Kostrzewski: *O "emigrantach" naukowych z Wielkopolski*. Poznań 1957.

7.

B.Horodyński: *Zarys dziejów Biblioteki Ordynackiej. Studia nad książką*. Wrocław... s. 331.

8.

Por. Z.Arct: *Wybitni Polacy w służbie książki*. Wrocław 1983 s. 174.

9.

Z.Nowakowski: *Biblioteka dawnego Banku Polskiego 1828-1885*. Wrocław 1936 s. 32 i następne.

10.

Okazał się on gorliwym wykonawcą zaleceń cenzury kościelnej. Kazał wyrzucać z biblioteki książki "wszystkie *Dumasa ojca i syna, wszystkie Zoli, Heinego i z dzieł Wiktora Hugo "Katedrę Najświętszej Panny" jako książkę bezecną w najściślejszym twego słowa znaczeniu...*" (R.Wroczyński: *Mysł pedagogiczna i programy oświatowe w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w.* Wrocław 1963).

11.

W "Wielkiej Encyklopedii Powszechnej Ilustrowanej". Warszawa 1892 T. 8 s. 726-735 można spotkać opracowane hasła: "*Biblioteka*" i "*Bibliotekarstwo*". Jeżeli chodzi o prace bibliograficzne, jest autorem następujących: "*Zagadka bibliograficzna*" ("*Biblioteka Warszawska*" 1889 T. 4 s. 277-280); "*Wydanie krakowskie dzieła Jana z Turrekrematy "Explanatio in Psalterium"*" ("*Przegląd Bibliograficzno - Archeologiczny*" 1881 nr 1), "*Jana Kochanowskiego "Pieśń o Potopie". Studium bibliograficzne*" ("*Ateneum*" 1876 T. 1-3).

12.

W.Jabłońska: *Inwentarze i katalogi biblioteczne w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. "Ze skarbca kultury"* 1969 z. 20 s. 148-149.

13.

Sygnatura 5473/I *Katalog biblioteki Józefa Przyborowskiego w Warszawie*.

14.

Np. księgozbiór Józefa Ignacego Kraszewskiego liczył ponad 14 tysięcy woluminów ("*Słownik pracowników książki polskiej*". Warszawa 1972 s. 469).

15.

Żywot Pana u Boga naszego Jezusa Chrystusa przez S.Bonawenturę franciszkanina

wydany. Kraków 1731.

16.

A.Litwornia: *Żywot Pana Jezusa Krysta*. W: *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa 1985 T. 2 s. 707.

17.

Modlitwy Wacława. Zabytek z w. XV. Kraków 1887; Tekst polski hymnu "Salve Regina". Kraków 1889.

18.

Roźbiór krytyczny pieśni "Bogurodzica". Poznań 1880.

19.

Pieśń "Bogurodzica". Poznań 1878.

20.

Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Kraków 1894; *Kazania świętokrzyskie*. Zabytek języka polskiego w XIV w. Warszawa 1891; *Kazania średniowieczne*. Kraków 1895.

21.

J.Hinsberg: *Das Lied der Niebelungen*. München 1838.

22.

Wydane w 1746.

23.

Cricii Andreae Carmina. Cracoviae 1888; *Crosmensis Pauli Rutheni, Joannis Visliciensis Carmina*. Cracoviae 1888; *C. Janitii Poemata*. Lipsiae 1758; A.Trzecieński: *Epigrammatum*. Cracoviae 1565; J.Dantisci *Poema et hymni*. Vratislaviae 1764.

24.

Policja Królestwa Polskiego. Kraków 1859; *Książka o ruszeniu ziemi polskiej przeciw Turkowi*. Warszawa 1895.

25.

Wenecja. Warszawa 1886.

26.

Kraków 1521 w oficynie Wietora.

27.

Brak miejsca i roku wydania.

28.

Kraków 1884.

29.

J.Czacki: *O rodzinie Jana Kochanowskiego. o jej majątnościach i fundacjach.* Warszawa 1869; R.Löwenfeld: *Johann Kochanowski und seine lateinischen Dichtungen.* Posen 1878; P.Parylak: *O elegiach i odach łacińskich J.Kochanowskiego.* Lwów 1880.

30.

E.Karskij: *Pol'skaja psalmyr' Nikolaja Reja.* Odb. Ryskiego Filologicznego Vestnika z 1894 r.

31.

A.Osiński: *Pochwała księdza Onufrego Kopczyńskiego.* Warszawa 1818; A.Wejnert: *Wiadomość o wynalezieniu najobszerniejszego dzieła Ignacego Krasickiego.* Warszawa 1876.

32.

Poezja. Paryż 1841.

33.

Poezje. Lwów 1855.

34.

Studia literackie. Wilno 1842 t.1-2; *Nowe studia literackie.* Warszawa 1843 t.1-2.

35.

Lipzic 1810.

36.

Statut Wiślicki w polskim przekładzie r. 1460. Przedruk homograficzny z kodeksu kórnickiego 1876; Prawa polskie Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły przełożone na język polski przez Świętosława z Wojcieszyna r. 1449. Przedruk homograficzny; Ustawy Wiślickie. Na język polski w r. 1502 przełożone. Faksymile; K.W.Wójcicki: Statuta polskie króla Kazimierza w Wiślicy złożone. Warszawa 1847.